

گروه آموزشی هنر اسلامی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته هنر اسلامی گرایش سفال و سرامیک

عنوان: مطالعه تطبیقی فرم سفال و تنگ‌بری‌های دوره صفوی؛ مطالعه موردی کوشک هشت بهشت و کاخ عالی قاپو
استاد راهنمای اول: دکتر سعید امیرحاجلو
استاد راهنمای دوم: ابوالفضل عرب بیگی
دانشجو: پریسا امیرحاجلو
مهر ماه 94
واژه های کلیدی: دوره صفوی، کاخ عالی قاپو، کوشک هشت‌بهشت، فرم سفال، آرایه‌های تنگ‌بری
چکیده:

شمار و تنوع سفال صفوی، هنر این دوره را برجسته می‌سازد. این تنوع به دلیل پیشینه سفالگری، حمایت حاکمان از این هنر و تعامل فرهنگی ایران و سرزمین‌های دیگر پدید آمده‌است. سفالینه‌های این دوره در آرایه‌های تنگ‌بری بناهای صفوی نمود یافته و این تزیینات معرف بهترین سفالینه‌ها هستند. باتوجه به اینکه در منابع مختلف، اصلی‌ترین و بیشترین فرم سفالینه‌های دوره صفوی صراحی، ابریق و قمقمه‌ها نامیده شده‌اند، در این پژوهش سعی شده‌است تا با بررسی آرایه‌های تنگ‌بری، دیگر فرم‌های مهم این دوره شناسایی شوند. بنابراین با استفاده از عوامل اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و جامعه آماری، به بررسی و شناسایی فرم‌های نادیده گرفته شده در منابع موجود با تأکید بر نقش اساسی آن‌ها در زندگی روزمره پرداخته شده‌است. همچنین نام نهادن کلمه «تنگ‌بری» به این نوع از گچ‌بری‌های مجوف و توخالی که از دوره صفوی رایج شد، باتوجه به قدمت بیشتر بنای عالی‌قاپو نسبت به کوشک هشت‌بهشت و تغییر در سلاطین پادشاهان اوایل دوره صفوی نسبت به حکام دوره میانی و متاخر این سلسله در استفاده از ظروف، شبهاتی را به وجود می‌آورد. بر این اساس، پس از بررسی فرم سفالینه‌ها (از ابتدا تاکنون) در آرایه‌های معماری، سفالینه‌های صفوی و تنگ‌بری‌های کاخ عالی قاپو و کوشک هشت‌بهشت مطالعه، گونه‌شناسی و طبقه‌بندی شده و پرکاربردترین نمونه‌ها شناسایی گردیده‌است. سپس دلایل فنی، اجتماعی و علایق و تمایلات زیبایی‌شناختی شاهان در شکل‌گیری نقوش آرایه‌های تنگ‌بری بررسی شده‌اند. داده‌ها به روش‌های میدانی و اسنادی گردآوری و با شیوه توصیفی - تطبیقی پردازش شده‌اند. از نتایج این پژوهش، معرفی صراحی‌ها، قمقمه‌ها و ابریق‌ها به عنوان سفالینه‌های مورد علاقه شاهان صفوی است. همچنین کوزه یا خمره از شکل‌های پرکاربرد در تنگ‌بری این دو بنا است. شمار واژگان مرتبط با این فرم‌ها در منظومه‌های ادبی و تاریخی، دیواره‌نگاره‌ها، نسخ خطی و نقوش سفالینه‌های صفوی نیز پرکاربردترین ظروف را معرفی می‌کند. همچنین سطوح عمودی دیوارهای کاخ عالی قاپو و تقسیمات افقی دیوارهای کوشک هشت‌بهشت، در انتخاب نقوش تنگ‌بری‌ها تأثیرگذار بوده‌اند. کاربرد دو بنا نیز در انتخاب و نحوه اجرای تنگ‌بری‌ها مؤثر بوده‌است. اتاق موسیقی عالی‌قاپو به عنوان مکانی برای مجالس بزم و کوشک هشت‌بهشت به عنوان حرم‌سرای تابستانه شاه‌سلیمان در نوع نقوش تأثیرگذار بوده‌اند. از دلایل دیگر آگاهی معماران صفوی از نقش تنگ‌بری‌ها در شکستن پژواک صدا بوده که با استفاده از تغییر ابعاد نقوش، مدت زمان طنین ناهنجار صداهای زیر و بم را در ساختمان کنترل کرده و با چنین شیوه‌ای به تزیین اتاق‌های موسیقی و بزم مبادرت ورزیده‌اند.